

**MARKAZIY OSIYO MINTAQASIDA TURKEY ETNIK QATLAMNING
YOYILISHIDA QOVUNCHI MADANIYATINING O'RNI.**

Jamolov Abbas Rustam o'g'li
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti magistranti
[*jamolovabbos97@gmail.com*](mailto:jamolovabbos97@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi Markaziy Osiyo mintaqasida turkiy etnik qatlamning shakllanishi va yoyilish jarayonlarida Qovunchi madaniyatining o'rni kompleks tarzda tahlil etiladi. Tadqiqotda arxeologik manbalar, tarixiy yozma ma'lumotlar hamda etnografik materiallar asosida Qovunchi madaniyatining genезisi, rivojlanish bosqichlari va hududiy tarqalish doirasi ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, mazkur madaniyatning turkiy qabilalar bilan o'zaro aloqalari, madaniy integratsiya jarayonlari hamda etnik transformatsiyadagi roli chuqur tahlil qilinadi. Ishda Qovunchi madaniyatining moddiy madaniyat elementlari orqali turkiy etnik komponentlarning shakllanishiga ta'siri asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Qovunchi madaniyati, Markaziy Osiyo, turkiy etnik qatlam, etnogenез, migratsiya jarayonlari, arxeologik madaniyat, o'troq va ko'chmanchi turmush, chorvachilik, dehqonchilik, madaniy integratsiya, etnik aralashuv, Sirdaryo havzasi, moddiy madaniyat, qadimgi qabilalar, tarixiy jarayonlar.

Annotation: This thesis provides a comprehensive analysis of the role of the Qovunchi culture in the processes of formation and diffusion of the Turkic ethnic layer in the Central Asian region. Based on archaeological sources, historical written records, and ethnographic materials, the study scientifically elucidates the genesis, stages of development, and geographical distribution of the Qovunchi culture. Furthermore, it offers an in-depth examination of the interactions between this culture and Turkic tribes, the processes of cultural integration, and its role in ethnic transformation. The work also substantiates the influence of elements of Qovunchi material culture on the formation of Turkic ethnic components.

Keywords: Qovunchi culture, Central Asia, Turkic ethnic layer, ethnogenesis, migration processes, archaeological culture, sedentary and nomadic lifestyles, pastoralism, agriculture, cultural integration, ethnic interaction, the Syr Darya basin, material culture, ancient tribes, historical processes.

Аннотация: В данной диссертации комплексно анализируется роль Ковунчинской культуры в процессах формирования и распространения тюркского этнического слоя в регионе Центральной Азии. На основе археологических источников, письменных исторических данных и этнографических материалов в работе научно освещаются генезис, этапы

(14th international scientific and practical conference)

развития и территориальный ареал распространения Ковунчинской культуры. Кроме того, проводится глубокий анализ взаимосвязей данной культуры с тюркскими племенами, процессов культурной интеграции, а также её роли в этнической трансформации. В работе также обосновывается влияние элементов материальной культуры Ковунчинской культуры на формирование тюркских этнических компонентов.

Ключевые слова: *Ковунчинская культура, Центральная Азия, тюркский этнический слой, этногенез, миграционные процессы, археологическая культура, оседлый и кочевой образ жизни, скотоводство, земледелие, культурная интеграция, этническое взаимодействие, бассейн Сырдарьи, материальная культура, древние племена, исторические процессы.*

Markaziy Osiyoda turkiy etnik qatlamning shakllanishi va yoyilishi murakkab tarixiy-etnik jarayonlar natijasi bo'lib, bu jarayonda qadimgi arxeologik madaniyatlar muhim rol o'ynagan. Shunday madaniyatlardan biri — Qovunchi madaniyati bo'lib, u miloddan avvalgi II asr — milodiy IV asrlar oralig'ida Sirdaryo o'rta oqimi va unga tutash hududlarda rivojlangan.

Qovunchi madaniyati o'zining xo'jalik shakllari, moddiy madaniyati va dafn marosimlari bilan ajralib turadi. Bu madaniyat aholisi o'troq dehqonchilik bilan bir qatorda chorvachilik bilan ham shug'ullangan bo'lib, ularning turmush tarzida yarim ko'chmanchi unsurlar ham kuzatiladi. Aynan shu xususiyatlar keyinchalik turkiy qabilalarga xos bo'lgan iqtisodiy va madaniy modelning shakllanishiga zamin yaratgan.

Arxeologik topilmalar (sopol idishlar, qurol-aslahalar, bezak buyumlari) Qovunchi madaniyati aholisi va shimoliy dasht hududlaridagi ko'chmanchi qabilalar o'rtasida yaqin aloqalar mavjud bo'lganini ko'rsatadi. Bu esa madaniy va etnik integratsiya jarayonlarini tezlashtirgan. Natijada, hududda turkiy etnik elementlarning kirib kelishi va asta-sekin ustunlikka ega bo'lishi uchun qulay sharoit yuzaga kelgan.

Qovunchi madaniyati — Markaziy Osiyoda, asosan miloddan avvalgi II asr — milodiy III–IV asrlar oralig'ida shakllangan arxeologik madaniyat hisoblanadi. Ushbu madaniyat Sirdaryo o'rta oqimi, Toshkent vohasi va unga tutash hududlarda keng tarqalgan. Qovunchi madaniyati quyidagi hududlarda aniqlangan: Toshkent vohasi, Sirdaryo bo'ylari, Farg'ona vodiysi bilan aloqador hududlar. Bu hududlar qadimdan turli etnik guruhlar kesishgan makon bo'lib, aynan shu yerda madaniy sintez jarayonlari kuchli kechgan.

Shuningdek, Qovunchi madaniyati davrida migratsion jarayonlarning faollashuvi, savdo yo'llarining rivojlanishi va turli etnik guruhlarining o'zaro aralashuvi turkiy etnosning shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qilgan. Bu

madaniyat o'ziga xos "o'tish bosqichi" sifatida qadimgi mahalliy aholi bilan ko'chmznchi turkiy qabilalar o'rtasida ko'prik vazifasini bajargan.

Qovunchi madaniyati Markaziy Osiyoda turkiy etnik qatlamning yoyilishida muhim tarixiy-arxeologik asos bo'lib, u hududdagi etnik jarayonlarning jadallashuvi, madaniy sintez va turkiy unsurlarning mustahkamlanishiga katta hissa qo'shgan.

Qovunchi madaniyati Markaziy Osiyoning muhim arxeologik madaniyatlaridan biri bo'lib, u miloddan avvalgi II asrdan milodiy IV asrlargacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Ushbu madaniyat asosan Sirdaryo o'rta oqimi, Toshkent vohasi hamda Chirchiq va Ohangaron vodiylarida shakllanib, rivojlangan. Mazkur hududlar qadimdan tabiiy-geografik jihatdan qulay bo'lib, sug'orma dehqonchilik, chorvachilik va savdo aloqalari uchun keng imkoniyatlar yaratgan. Ayniqsa, voha va dasht hududlarining tutashganligi bu yerda o'troq va ko'chmanchi aholi o'rtasidagi faol aloqalarni ta'minlagan.

Qovunchi madaniyatining rivojlanish jarayoni uch bosqichda kechgan. Ilk bosqichda (miloddan avvalgi II–I asrlar) mahalliy o'troq aholi madaniyati ustun bo'lib, ko'chmanchi qabilalar bilan dastlabki aloqalar yo'lga qo'yilgan. Rivojlangan bosqichda (miloddan avvalgi I asr – milodiy II asrlar) madaniyat o'zining eng yuqori taraqqiyotiga erishib, hunarmandchilik, dehqonchilik va madaniy integratsiya jarayonlari sezilarli darajada kuchaygan. So'nggi bosqichda esa (milodiy III–IV asrlar) tashqi etnik ta'sirlar ortib, yangi madaniy unsurlar, xususan, turkiy komponentlar kirib kelgan va keyingi tarixiy bosqichlarga o'tish jarayoni yuzaga kelgan.

Qovunchi madaniyati hududining geografik jihatdan muhimligi uning etnik va madaniy jarayonlarda tutgan o'rnini yanada oshiradi. Bu hudud qadimgi savdo yo'llari, jumladan, Buyuk Ipak yo'li tarmoqlariga yaqin joylashgan bo'lib, turli xalqlar o'rtasidagi iqtisodiy va madaniy aloqalarning rivojlanishiga xizmat qilgan. Natijada, bu yerda turli etnik guruhlar o'zaro aralashib, madaniy sintez yuzaga kelgan.

Arxeologik jihatdan Qovunchi madaniyatiga oid yodgorliklar qishloq xarobalari, qo'rg'onlar va qabristonlardan iborat bo'lib, ular orqali o'sha davr aholisi turmush tarzi, xo'jalik faoliyati va ijtimoiy tuzilishi haqida muhim ma'lumotlar olingan. Ushbu madaniyat qo'shni hududlardagi So'g'diyona, Xorazm hamda dasht hududlaridagi ko'chmanchi qabilalar madaniyati bilan uzviy aloqada bo'lgan.

Umuman olganda, Qovunchi madaniyati Markaziy Osiyoda o'troq va ko'chmanchi madaniyatlarning o'zaro ta'siri asosida shakllangan bo'lib, u hududda kechgan etnik jarayonlarning muhim bosqichini tashkil etadi. Aynan shu madaniyat orqali keyinchalik turkiy etnik qatlamning shakllanishi va yoyilishi uchun zarur tarixiy-madaniy zamin yaratilgan.

Xulosa qilib aytganda Qovunchi madaniyati Markaziy Osiyoda turkiy etnik qatlamning shakllanishida muhim ko'prik vazifasini bajargan. U o'troq va

ko'chmanchi madaniyatlarning o'zaro uyg'unlashuvi natijasida yuzaga kelib, turkiy xalqlarning keyingi taraqqiyotiga mustahkam asos yaratgan.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar:

1. A. Asqarov – O'zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi. Toshkent, 2007.
2. B. A. Litvinskiy – Drevnie kul'tury Sredney Azii. Moskva, 1992.
3. S. P. Tolstov – Po sledam drevnekhorezmiyskoy tsivilizatsii. Moskva, 1948.
4. K. Shoniyozov – O'zbek xalqining shakllanish jarayoni. Toshkent, 2001.
5. V. M. Masson – Istoriya drevney Sredney Azii. Sankt-Peterburg, 2006.
6. A. Xo'jayev – Markaziy Osiyo xalqlari tarixi. Toshkent, 2010.
7. Yu. F. Buryakov – Arxeologiya Uzbekistana. Toshkent, 1974.
8. R. H. Suleymanov – Qadimgi Toshkent vohasi tarixi. Toshkent, 2009.